

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЗА ЄНСЬКИМ ПЛАНОМ У ШКОЛАХ НІМЕЦЬКОМОВНИХ КРАЇН

У статті розглянуто особливості організації навчального процесу за Єнським планом у школах німецькомовних країн. Організація навчання учнів у школах Єнського плану проходить як безперервний ланцюг: дошкільний навчальний заклад (садочок); молодші школярі; середні школярі; старші школярі та молодіжна група. Особливістю навчального процесу в школах є наявність гетерогенних “штам-груп”, в межах яких розрізняють спільні робочі групи, рівневі групи та групи вільного вибору. Однією з особливостей організації навчання у школах Єнського плану П. Петерсена є розклад занять на тиждень, який він назвав ритмічним планом.

Ключові слова: *організація навчального процесу, групи школярів, гетерогенні “штам-групи”, молодіжні групи, школи Єнського плану, педагогіка П. Петерсена, розклад занять, ритмічний план роботи на тиждень.*

На сучасному етапі розвитку суспільства реформаторська педагогіка й концепції реформи школи знову стали предметом особливого зацікавлення в педагогічних та освітньо-політичних дискусіях. Шкільна концепція педагогіки Єнського плану П. Петерсена об'єднує погляди класичної реформаторської педагогіки з різноманітним сучасним форм та методів навчання. На сьогодні Єнський план П. Петерсена за своєю актуальністю слід розуміти як “вихідну форму” для створення школи тими, кого це прямо стосується: батьками, дітьми, вчителями. Він є концепцією створення школи, її оновлення та розвитку, інтеграцією елементів реформаторських течій, які відповідно інтегрують концепцію Єнського плану до актуальності кожної школи. Відповідно до цього дослідники педагогіки Єнського плану (Г. Айхельбергер, Ю. Аерданц, К. Бот, С. Геркер, І. Гольцман, Г. Драгер, О. Зайтц, Т. Классен, Б. Клюге, Д. Тео) вважають, що педагогічна концепція Єнського плану повинна орієнтуватися не лише на його ідеї, а перебувати в постійному розвитку та залишатися завжди актуальною.

Зважаючи на актуальність проблеми, її недостатнє дослідження **метою статті** ми обрали розкрити суть особливостей організації навчального процесу за Єнським планом у школах німецькомовних країн.

Аналізуючи проблему навчання в школах Єнського плану, ми виділили деякі особливості організації навчального процесу. Дослідження стосується експериментальних шкіл, які розміщені по всьому світу. Першою причиною зацікавленості роботою шкіл Єнського плану була їх результативність на різних континентах, а не тільки на батьківщині педагога. У своїх працях ми розглядали роботу в школах цього напрямку в таких німецькомовних країнах, як Німеччина та Австрія. У Німеччині – 49 шкіл, в Австрії – 1 школа Єнського плану і ще 3 школи, які використовують у своїй практиці лише окремі елементи педагогіки Єнського плану. Другою причиною є те, що ми мали можливість безпосередньо ознайомитися з роботою шкіл такого типу під час наукового стажування в Ав-

стрі. В інших німецькомовних країнах ще не створені школи Єнського плану, але це буде зроблено найблищим часом.

Проаналізувавши праці П. Петерсена [8–10] та його послідовників [1; 18; 20], ми розглядаємо організацію навчання учнів у школах Єнського плану як безперервний ланцюг: дошкільний навчальний заклад (садочок); молодші школярі; середні школярі; старші школярі та молодіжна група.

Розглянемо характеристику роботи на кожному з етапів навчального процесу (табл. 1).

Таблиця 1

Основні етапи організації навчання в школах Єнського плану

Етапи	Характеристика етапів
Дошкільний	Розвиток мови, наочне вивчення предметів, духовний розвиток, малювання, танці, мандрівки, спостереження в природі, елементарні роботи в саду, догляд за рослинами і тваринами
Перший етап молодших школярів (1–3 років навчання)	Розподіл за “штам-групами”, вироблення навичок читання, письма, правопису, оволодіння основами математики
Другий етап молодших школярів (4–6 років навчання)	Опанування обов’язкової програми шляхом вивчення умов життя людини, життєвого простору та економічних умов життя. Поділ дітей на диференційовані групи за інтересами та задатками. Велика увага фізкультурі та праці. Введення рівневих курсів – німецька мова, німецький правопис, техніка читання, іноземна мова, математика
Перший етап середніх школярів (7–8 років навчання)	Обов’язковий навчальний матеріал вміщує теми за особистими і суспільними потребами дітей, додаткові курси (обов’язкові та за вибором). Додаткове введення курсів з точних та природничих наук
Другий етап середніх школярів (9–10 років навчання)	Вивчення приватних та суспільних тем (персоніфікація), дискусії, ділові й спонтанні ігри, введення курсів профільного навчання, вивчення історичних, культурних, природничих, гуманітарних дисциплін. Значна увага приділяється заняттям з спорту, праці, музики
Етап старших школярів (11–13 років навчання)	Обов’язковий навчальний матеріал вміщує суспільні та політичні теми. Проведення культурних і громадських заходів, надання простору для самостійного розвитку учнів, спрямування навчального процесу на засвоєння знань, формування умінь і навичок навчальної діяльності учнів
Етап професійної підготовки	Введення спеціальних курсів стосовно обраної професії. Профільне навчання починається на 9–10 році навчання в школі

Засновник та директор школи П. Петерсена у м. Франфурт-на-Майні В. Крік стверджує, що П. Петерсен висловлював побажання, щоб при кожній школі Єнського плану обов’язково функціонував *дошкільний навчальний заклад* [4, с. 70]. Ми вважаємо, що це суттєво відрізняє навчальний процес за Єнським планом від інших типів шкіл. У таких навчальних закладах учителі звертають увагу на сфери розвитку дитини: турбота про мову, наочне вивчення кількості та форми предметів, турбота про духовний розвиток дитини, збагачення фантазії завдяки виконанню вправ з малювання, конструювання, майстрування, виконання фізичних вправ, проведення ігор, співів і танців у колі, організація мандрівок, проведення спостережень за явищами природи, вивчення рослинного та тваринного світу, проведення елементарних робіт у саду, догляд за рослинами й тваринами.

Особливістю навчального процесу в таких школах є наявність гетерогенних “штам-груп”. Питанням висвітлення основних аспектів навчання учнів у “штам-групі”, доцільності вікової гетерогенності присвячено праці зарубіжних учених. Вони досліджують зміст, організацію спільної діяльності учнів, структуру та склад навчальних груп, взаємовплив учасників спільної навчальної діяльності в школах Єнського плану. Це А. Боес, В. Вітенбрух, С. Геркер, І. Гольцманн, Б. Гьотце-Емер, Н. Зайберт, У. Зандфухс, Р. Лагінг, В. Маєр, Л. Рідвей, Г. Швівагнер, Г. Шмідт, Р. Штах.

Німецький педагог Ш. Рьонер вважає, що в школах з гомогенними класами учням надається мало простору для власного розвитку, тому що вони переважені навчальним матеріалом з предметів. Здібним учням не надають можливості для повноцінного розвитку; до тих учнів, яким навчання дається важко, ставлять занадто високі вимоги. На занятті всі учні перебувають під тиском встановлених у навчальному плані норм. Враховуючи ці недоліки, П. Петерсен пропонував замість класів формувати групи, які охоплюють як “штам-групи” з дітьми різних років народження, так і наявні малі робочі групи в межах однієї “штам-групи” [7, с. 117].

Вивчення літературних джерел [13; 16–17] показало, що в школах Єнського плану є різні групи, до яких можуть належати діти: базова або “штам-група” (“Stammgruppe”), спільна робоча група, рівнева група, група вільного вибору. Опорною групою для кожної дитини є її базова група або “штам-група” (від нім. Stamm – рід, плем’я), до якої належать діти різного віку. Як правило, вона повинна охоплювати дітей трьох років навчання, хоча можливі групи з дітьми двох років навчання. “Штам-група” є частиною шкільної громади. Л. Рідвей вважає, що П. Петерсен говорить про “штам-групу” лише тоді, коли педагогічно вживається термін “вікова гетерогенність”. У початковій школі базову групу впродовж трьох років навчання супроводжує лише один вчитель. Однак у рівневих групах та в групах вільного вибору діти мають інших учителів. Значення “штам-групи” полягає відповідно до цього в “ідеї общини” [14, с. 53].

Вивчення особливостей роботи шкіл Єнського плану дало нам змогу визначити, що в межах “штам-групи” виділяють *спільні робочі групи*, які складаються з трьох або чотирьох школярів. Діти створюють їх самостійно. Функція спільної робочої групи найбільше виражена в навчальній роботі та під час роботи над проектом.

У межах *групи одного столу* учні відрізняються активністю та “рухомістю”: їхня кількість, склад, а також ролі організаторів і виконавців змінюються відповідно до виду занять. Таким чином, лідер мікрогрупи, яка займалася усним підрахунком, наприклад, результатів гри, може бути активним виконавцем в іншій мікрогрупі, яка виготовляє вирізки з картону. Рухомість груп одного столу П. Петерсен пояснює зміною взаємних симпатій, прихильностей та інтересів у процесі дорослішання й розвитку учнів. Створена група може щонайменше півроку залишатися в такому складі. Коли в робочій групі за столом виникають якісь проблеми, то їх вирішують, не змінюючи складу групи.

Оскільки диференційований підхід широко використовується в таких школах, для успішної роботи діти також можуть поділятися на *рівневі групи*. У ці групи призначаються учні, які мають приблизно ті самі успіхи в конкретній сфері навчання. Кожна дитина може у власному темпі опанувати навчальний матеріал, який подається відповідно до рівня її розвитку. Вчені вважають, що для індивіду-

алізації процесу навчання можуть бути обладнані *групи вільного вибору*. У такому разі дитина вибирає для певного періоду часу діяльність, якою вона цікавиться.

На основі праць дослідників [18; 20] можна стверджувати, що робота в гетерогенній “штам-групі” школи Єнського плану має свої переваги:

1. Першокласники з першого дня навчання в школі виростають у групі та виховуються на її традиціях. Вони можуть виявляти різну соціальну активність, орієнтуючись на вчителя, який є для них упродовж трьох років педагогічним партнером.

2. Для тих школярів, які залишилися в “штам-групі”, необхідною є зміна їхньої власної ролі: вони переходять до наступного етапу навчання, беруть на себе нову відповідальність, передають традиції групи молодшим школярам та допомагають їм вжитися в “штам-групу”. У дітей виникають можливості для створення нових контактів.

Розглянемо на конкретному прикладі, які переваги мають “штам-групи”. Згідно з педагогічною концепцією П. Петерсена, у початковій школі Єнського плану у с. Вільдбах (Австрія) навчання проходить свідомо, активно та відповідно до соціальних вимог суспільства. На початку навчального року вчителі обговорюють із батьками питання стосовно наявності в “штам-групі” дітей різного віку, проектів роботи на навчальний рік, а також щодо згоди батьків із тим, щоб діти перебували в школі впродовж усього дня. Заняття в “штам-групах” проводяться на всіх шкільних рівнях одночасно, тому що групи від першого до третього шкільного рівня є гетерогенними. Перший клас є двокомплектним класом початкової школи (Mehrstuftenklasse): навчальні заняття проводяться одночасно з двома класами. Інші класи є перемішаними лише для вільної роботи (шість годин на тиждень). У початковій школі Єнського плану є шість класів, з яких нормам “штам-групи” повністю відповідає лише один. В усіх шістьох класах модель Єнського плану проводиться безкоштовно, для реалізації більшої кількості “штам-груп” потрібно більше коштів. Четвертий шкільний рівень є, як правило, гомогенною групою, в якій навчаються діти одного року народження. Однак, згідно з концепцією Єнського плану, на цьому етапі навчальна робота проводиться за планом роботи на тиждень [19].

Перед початком роботи в кожній “штам-групі” проходять тематичні бесіди в колі, під час яких обговорюються та спільно вирішуються проблеми, щось презентується чи зачитується. П. Петерсен виділяє такі *переваги* “штам-групи” перед класами дітей-однолітків:

1. Упродовж окремих років навчання діти почергово є молодшими, середніми та старшими в групі. Через свою змінену позицію вони краще вивчають власні можливості та роблять внесок у групу. Тут можуть бути розвинуті потенційні якості лідера, молодші діти також можуть наставляти старших.

2. Діти довший час залишаються частиною групи (здебільшого впродовж трьох років навчання), причому збереженою є позитивна педагогічна атмосфера. Є безперервність та зміна, оскільки щорічно діти залишають групу, приходять інші нові учні, тоді як коли частина дітей залишається в групі.

3. Старші діти можуть надавати допомогу молодшим, що є природним явищем. Можна виграти від ширшого засвоєння учнями знань та вмінь, від набуття більшого досвіду. Діти можуть самостійно працювати.

4. Діти не залежать повністю від учителя. Існує самостійно організований потенціал у групі.

5. Лідери груп на тому самому рівні мають схожі проблеми, які можуть обговорювати між собою.

6. Ігрові та робочі групи (спільні робочі групи) утворені природно.

7. Після паузи в навчанні, пов'язаної, наприклад, із хворобою, дитина залишається в тій самій “штам-групі”.

8. Порівняння навчальних досягнень учнів має незначний негативний ефект. Дитина впродовж років не належить до “дурних” чи до “розумних”.

9. Через точно розподілені відмінності в рівнях розвитку в різних сферах панує незначна конкуренція, яка більш притаманна дітям одного віку, є ширша основа для співпраці.

10. Лідер групи має бути найуспішнішим і найвихованішим учнем.

11. Діти кожного віку можуть у будь-який момент часу розвинути свій потенціал.

12. Обдаровані діти довше залишаються в своїй соціальній групі та можуть при цьому розвинути більш гармонійно, ніж ті діти, які на основі інтелектуальних показників дуже швидко проходять навчальний матеріал.

13. Діти, які володіють певними вміннями та навичками, можуть природним способом впливати на тих, які ще не володіють цими навичками [13].

Ми погоджуємося з уявленням П. Петерсена про те, що основну увагу в групі потрібно приділяти вільній активності учнів. З перших днів перебування учнів у школі П. Петерсен пропонував пояснювати їм, як відрізнити істинну свободу від вседозволеності. Основним законом кожної навчальної групи в школі Єнського плану є такий: “У шкільному приміщенні повинно відбуватися лише те, що відповідає загальним побажанням та прагненням, що одночасно надає школі порядку, моральності й краси спільної праці та спільного проживання”. Учні на власному досвіді ознайомлюються не лише з поняттям свободи, а й з її регламентованими межами.

На основі власних спостережень ми можемо стверджувати, що в школах Єнського плану учні знають свої обов'язки, ознайомлені з прийнятими формами спілкування та звертання, правилами гарної поведінки. За прикладом “Дому дитини” М. Монтесорі в школі Єнського плану замість парт стоять зручні столи різної форми та стільці, які учні переставляють так, як їм зручно. Чорну дошку замінено на декілька світлих. За базовою групою закріплене конкретне приміщення, проте кожному з учнів надається повна свобода переміщення. П. Петерсен висловлював думку про те, що в чітко закріплених за групами приміщеннях “відбувається більш інтенсивна духовна взаємодія, а, відповідно до цього, і загартування та нагромадження енергії, необхідної для творчої роботи”. Внутрішнє життя групи можна охарактеризувати як “вільну гру сил”, яка згодом виявилася у формуванні великої кількості мікрогруп (“груп одного столика”), створених на основі взаємних симпатій, спільних інтересів, пов'язаних зі спільною роботою, яка вимагає колективних зусиль.

Кожна дитина після трирічного перебування у “штам-групі” просувається вперед у навчанні й успішно переходить до наступної групи. У середній або старшій групі деякі школярі можуть бути переведеними із 6-го року навчання у старшу групу, а з 8-го – у молодіжну. Однак для переведення до іншої групи важливим є не лише рівень інтелекту дитини. Для шкіл Єнського плану вагомим залишається питання “загальної зрілості” дитини, її самореалізація в іншій групі. Дитина, яку відбирають, зберігає за собою право на перехід до іншої групи протягом

усього наступного року. Як показали наші дослідження, дитина, яка, незалежно від думки вчителів, сама усвідомила, що вона є готовою до переходу, може за певних умов мати право на таку спробу. З попереднього досвіду вчителям відомо, що непорозуміння можуть виникнути лише тоді, коли батьки розуміють перехід дитини до іншої групи як перебування в групі “другорічника”, як її деградацію.

Важливим є висновок, що для посиленої взаємодії та духовної близькості учнів у групах дітей різного віку в школах Єнського плану введено патронажний інститут “опікунів-шефів”. Це означає, що про кожного нового учня, який прийшов до молодшої групи, піклується хтось зі старших учнів, намагаючись спокійно та швидко ввести його в життя шкільної громади, ознайомити із законами життя колективу школи й групи. Це явище П. Петерсен пояснював так: “Я впровадив у практику життя нашого навчально-виховного закладу цей інститут “опікунів” з метою усунення створеної “прірви” між дітьми перших та останніх років навчання в школі, і це дало грані результати. На всіх спільних заходах старші учні сиділи поряд зі своїми “підопічними”, що було дуже шанобливим” [12, с. 18]. Узагальнюючи теоретичні та практичні основи педагогіки “общини”, ми надаємо важливого значення перевагам організації такого навчально-виховного закладу, як *шкільна громада*.

Однією з особливостей організації навчання в школах Єнського плану П. Петерсена є розклад занять на тиждень, який він назвав ритмічним планом. Турбуючись про забезпечення необхідного мінімуму знань (“залізне ядро знань”), він одночасно приділяв значну увагу загальному розвитку учнів та їхній підготовці до орієнтування в навколишньому середовищі. Із цією метою в школах були введені ритмічні плани роботи на тиждень як альтернативна модель традиційного розкладу занять. Визначення важливої структури діяльності учнів та вчителів, а також усієї шкільної громади стосовно планування роботи на тиждень поряд із принципами поділу учнів на групи (розформування класів, в яких навчаються діти одного року народження) є другим стрижнем педагогіки Єнського плану. П. Петерсен, з одного боку, дотримується планування навчальних занять відповідно до шкільного життя, з іншого – через добре сплановану організацію відмовляється від навчальної діяльності в схемі спеціалізованих занять та уроків у школі. Організація навчального тижня (П. Петерсен з’єднує в одне ціле два тижні навчання) не відбувається під кутом бачення мало зорієнтованих на дитину критеріїв, таких, наприклад, як спеціальний поділ, а виходить, перш за все, із загальної потреби дитини в часовій структурі стосовно специфічних для дітей передумов ефективного навчання.

П. Петерсен наводить три аргументовані взаємозв’язки стосовно необхідності ритмізації дитячої роботи. Виходячи із цих взаємозв’язків, розробляються плани роботи на тиждень, які коливаються в трикратному ритмі: день, тиждень, тримісяч або рік. Вони підпорядковані певним зв’язкам:

- *біологічний зв’язок* (дитина живе та працює за внутрішнім біологічним годинником, сконцентрованість на роботі й відпочинок змінюють одне одного, можна також індивідуально змінювати час та тривалість роботи);
- *розвивально-психологічний зв’язок* (діти вимагають пунктів орієнтування в часі);
- *педагогічний зв’язок* (діти прагнуть систематизації, яка додасть їм впевненості в завтрашньому дні та довіри до близького оточення) [7; 15].

Почерговість занять у школі Єнського плану впливає з ритмічної послідовності основних форм навчання та педагогічних ситуацій. Традиційний розклад занять цього не забезпечував, адже в розкладі має бути прояв однієї або іншої навчальної діяльності з визначенням, коли саме повинна вона з'явитися. Як показали наші дослідження та праці послідовників П. Петерсена [2; 17], переваги ритмічних планів виявляються в такому:

- у плані роботи на тиждень відображено намагання вчителів через бесіду, гру, робочі та святкові ситуації наблизитися до ритмічного упорядкування роботи на тиждень;

- у понеділок ранок починається з бесіди;
- у плані роботи на тиждень передбачено окремі періоди для роботи в групі;
- останній шкільний день тижня завершується святкуванням;
- план роботи на тиждень містить для кожного останнього навчального дня періоди для вільної роботи.

Можемо зазначити, що план роботи на тиждень є вагомим кроком до відкритості школи, адже школи Єнського плану доступні для всіх бажаючих. Це добрий початок для підготовки дітей до вільної роботи. “План роботи на тиждень”, за визначенням П. Петерсена, відрізняється від “роботи за навчальним планом на тиждень”. План роботи на тиждень враховує графік успішності навчальних досягнень дитини. Він не є першорядною, головною основою для тижневих робочих занять. П. Петерсен висловлював сумнів у тому, що “розклад занять”, у якому постійно зростає сукупність предметів, може бути придатним для дітей. Тому він спроектував так званий “ритмічний план роботи на тиждень”, який змістовно розділяє тиждень для дитини, одночасно створює щиросердечність та зобов'язання, надає заняттю педагогічно-змістової позиції, але з домінуванням у шкільному повсякденному житті [6, с. 73].

Нами було визначено, що немає шкід, у яких робота над ритмічним планом на тиждень проходила б однаково. Вона відрізняється від класу до класу. Але саме в цьому й полягає суть Єнського плану – розвиватися індивідуально та крокувати власним шляхом, оскільки він є “вихідною формою навчання” [5, с. 131]. Під час стажування в початковій школі с. Вільдбах ми спостерігали, що ритмічний план роботи на тиждень є постійною змінною між періодами роботи та відпочинку (напруження – розслаблення) та великими паузами між навчальними блоками. У центрі ритмічного плану роботи на тиждень перебувають чотири форми занять, які створюють чітку структуру тижня: бесіда, робота, гра та святкування. Складені вчителями завдання на тиждень подаються всім учням у письмовій формі. Вони отримують їх одразу ж після бесіди в ранковому колі. Із низки запропонованих завдань (обов'язкових та на вибір) треба вибрати один або декілька видів завдань. Вибрані завдання треба опрацювати згодом у чітко визначений період часу. Невибрані не допрацьовуються пізніше як обов'язкові завдання. План роботи на тиждень вносить ясність у розбір робочого зошита, допомагає в роботі з картотекою, підручниками з мови та математики. Сюди учні вносять записи стосовно того, що вони мають намір зробити за цей тиждень, який матеріал їм потрібен для роботи, з ким вони хотіли б працювати й коли вони зможуть подати готовий матеріал. Тут вміщені як обов'язкові завдання, так і завдання на вибір.

На нашу думку, значну допомогу вчителям стосовно організації навчання надають поради П. Петерсена [3; 11, с. 68], які узгоджуються з конкретними етапами організованої навчальної діяльності вчителя (табл. 2).

Етапи організованої навчальної діяльності вчителя

Етапи	Дії вчителя
Перший	Визначення вчителем рівня розвитку та ступеня вираження особистісних якостей учнів, необхідних для реалізації тих видів діяльності, форм та методів заняття, яким надають перевагу школярі
Другий	Виявлення в кожного учня фундаментальних навчальних об'єктів у навчальній сфері
Третій	Вироблення системи особистісного ставлення учня до навчальної сфери чи теми
Четвертий	Програмування кожним учнем індивідуальної навчальної діяльності стосовно "власних" та загальних фундаментальних об'єктів навчання
П'ятий	Діяльність з одночасною реалізацією індивідуальних навчальних програм учнів і загальної колективної навчальної програми
Шостий	Демонстрація особистих навчальних продуктів учнів та їхнє колективне обговорення
Сьомий	Рефлексивно-оцінювальний. Виявлення індивідуальних та загальних навчальних продуктів діяльності. Оцінювання загального процесу навчання, отриманих у колективі результатів та способів їхнього досягнення

Проаналізувавши запропоновані етапи, ми дійшли висновку, що їхнє дотримання повинно позитивно вплинути на засвоєння змісту навчання, що й спостерігалось при відвідуванні шкіл Австрії.

Заслугує на увагу й ретельне вивчення організації навчальної діяльності учнів у м. Єна. Школярі молодшої групи (1–3 навчальний рік) оволодівають навичками ручної роботи для підготовки проекту. Тому в своїх "штам-групах" вони працюють за планами роботи на тиждень, що триває, як правило, 14 днів. У розпорядженні дітей є сім годин занять на тиждень для роботи над цим планом. Темі взяті з навчального плану або зі сфери діяльності учнів. Крім цього, до початку навчального року діти мають можливість подати список тем, які вони хочуть вивчати, та вплинути таким чином на реалізацію навчальних змістів. Вчителі, які працюють у молодшій групі, збирають на щотижневому засіданні педагогічного колективу матеріали для плану роботи на тиждень, обговорюють змісти та методи роботи, виготовляють дидактичний і роздатковий матеріал. Один з учителів розробляє план роботи на тиждень, який повинен вміщувати такі важливі елементи:

- розробка навчальних завдань відповідно до вікових потреб дітей;
- подання диференційованих пропозицій щодо змісту навчання;
- розробка додаткових завдань для здібних дітей;
- розробка спонукальних завдань для дітей, які мають труднощі з певних навчальних предметів [10, с. 60].

Діти першого року навчання поступово пристосовуються до роботи. До грудня вони працюють над оглядовими погодинними, щоденними планами. У ці перші тижні навчання першокласники вчаться користуватися тижневим планом, ознайомлюються з методами роботи та способами дій. Два рази протягом навчального року діти займаються вільними темами. При цьому важливим принципом роботи є самоконтроль, завдяки якому учні вчаться власній відповідальності, самостійній перевірці, вмінню знайти важливу інформацію. При опрацюванні таких тем, як: "Казки", "Все про колесо", "Робота над спеціальними текстами", – проходить діяльність дітей у малих групах, які відповідають різним розумовим здібностям школярів.

Плани роботи на тиждень наведені у великому форматі, і діти мають можливість вчасно бути поінформованими, вміти самостійно спланувати та підготувати до роботи навчальний матеріал для самостійного опрацювання, вчитель є при цьому супутником та помічником. Поряд із планом роботи на тиждень учителі паралельно накреслюють план роботи на день. Це питання діти вирішують самостійно. Вони поділені на групи, працюють самостійно чи з партнерами. Учні все більше відчують потребу в контакті з дорослими.

Висновки. Педагогіка Єнського плану П. Петерсена володіє інноваційним потенціалом. У зв'язку із цим слід по-новому подивитися на історичні передумови виникнення цієї реформаторської течії в теорії та практиці, беручи до уваги її інноваційні ресурси для реформи школи. Особливості організації навчального процесу за Єнським планом у школах німецькомовних країн повинні бути по-новому відображені й осмислені, оскільки закладені в них педагогічні засади повністю відповідають потребам сучасного суспільства. Наші подальші розвідки спрямовані на розгляд основних якісних ознак Єнського плану та його функції.

Список використаної літератури

1. Both Kees. 20 Basisprinzipien für eine gute Schule / Kees Both, Kees Vreugdenhil // Kinderleben. Zeitschrift für Jenaplan-Pädagogik. – 2003. – Heft 17/18. – S. 7–9.
2. Dietrich Theo. Die Pädagogik Peter Petersens – eine Herausforderung an die Gegenwart / Theo Dietrich. – 3., erw. und völlig veränd. Aufl., München : List, 1991. – 108 S.
3. Holzmann Ingeborg. Der Jenaplan – Ein Beitrag im Sinne reformpädagogischer Schulentwicklung / Ingeborg Holzmann // Erziehung und Unterricht. Österreichische Pädagogische Zeitschrift. – 2002. – Heft 3/4. – S. 550–586.
4. Krick Wilhelm. Die humane Schule als Lebensraum: Peter Petersens Jenaplan als Antwort auf die heutige Schulsituation; ein Studienbuch für Erzieher und Bildungspolitiker / Wilhelm Krick. – Oberursel/Taunus : Finken-Verl., 1981. – 168 S.
5. Laging Ralf. Altersgemischtes Lernen in der Schule / Ralf Laging. – Baltmannsweiler : Schneider-Verl. Hohengehren, 1999. – 274 S.
6. Petersen Peter. Eine Grundschule nach den Grundsätzen der Arbeits- und Lebensgemeinschaftsschulen / Peter Petersen. – Weimar, 1925. – 80 S.
7. Petersen Peter. Die Neueropaische Erziehungsbewegung / Peter Petersen. – Weimar, 1926. – 262 S.
8. Petersen Peter. Der Jenaplan einer freien allgemeinen Volksschule / Peter Petersen. – Langensalza : Beltz, 1927. – 41 S.
9. Petersen Peter. Eigenständige (autonome) Erziehungswissenschaft und Jena-Plan im Dienste der pädagogischen Tatsachenforschung / Peter Petersen. – München, 1951. – 24 S.
10. Petersen Peter. Der Mensch in der Erziehungswirklichkeit oder der Mensch in der vieldeutigen Welt (Teil III der Allgemeinen Erziehungswissenschaft) / Peter Petersen. – Muhlheim/Ruhr: Setzkorn-Scheifhacken, 1954. – 259 S.
11. Petersen Peter. Gruppenarbeit nach dem Jena-Plan / Peter Petersen, Else Petersen. – München : Kaiser, 1958. – 95 S.
12. Petersen Peter. Führungslehre des Unterrichts / Peter Petersen. – 7. Aufl. Braunschweig: Westermann, 1963. – 243 S.
13. Petersen Peter. Der kleine Jenaplan / Peter Petersen. – Weinheim und Basel : Beltz Verlag, 2001. – 137 S.
14. Ridgway Lorna. Familiengruppen im Primarstufenunterricht / Lorna Ridgway, Irene Lawton. – Neuwied : Luchterhand, 1976. – 142 S.
15. Röhner Charlotte. Was versuchen Versuchsschulen?: Einblicke in die Reformschule / Charlotte Röhner. – Baltmannsweiler : Schneider-Verl. Hohengehren, 1998. – 317 S.

16. Schmidt Hans Joachim. Jahrgangsübergreifender Unterricht in der Grundschule. Auswertung einer Befragung von Lehrerinnen und Lehrern / Hans Joachim Schmidt. – Universität Rostock, 1999. – 117 S.

17. Strobel Silke. Die Bedeutung des Wochenplans an Jenaplan-Schulen aus schulpädagogischer Sicht / Silke Strobel // Kinderleben. Zeitschrift für Jenaplan-Pädagogik. – 1994. – Heft 1. – S. 59.

18. Vreugdenhil Kees. Jena-Plan-Seminar. Die Charta der Grundschule – Prinzipien des Jenaplans / Kees Both, Kees Vreugdenhil; ins Deutsche übertragen von Huub van der Zanden und Annette Theis // Die Lehrer Werkstatt. – 1989. – Sondernummer 1. – S. 6.

19. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.br-online.de/wissensbildung/thema/reformpaedagogik/19.06.2009/gruppe.xml>.

20. Wittenbruch Wilhelm. Das pädagogische Profil der Grundschule: Impulse für die Weiterentwicklung der Grundschule / Wilhelm Wittenbruch, Dietrich Benner. – 3., erw. Aufl. Heinsberg: Dieck, 1995. – 352 S.

Стаття надійшла до редакції 21.08.2012.

Мартынович О.Б. Особенности организации учебного процесса по Йенского плану в школах немецкоязычных стран

В статье рассматриваются особенности организации обучения по концепции Йенского плана в школах немецкоязычных стран. Организация обучения в школах Йенского плана происходит непрерывно: дошкольное учебное учреждение (садик), младшие школьники, учащиеся средних классов, учащиеся старших классов и молодёжная группа. Особенностью учебного процесса в школах является наличие гетерогенных “штам-груп”, среди которых различают совместные рабочие группы, уровневые группы и группы свободного отбора. К особенностям организации обучения в школах Йенского плана П. Петерсена принадлежит расписание занятий на неделю, которое он назвал ритмическим планом.

Ключевые слова: организация обучения, группы школьников, гетерогенные “штам-группы”, молодёжные группы, школы Йенского плана, педагогика П. Петерсена, расписание занятий, ритмический план работы на неделю.

Martynovych O. Features of educational process organization according to Jena plan in schools of German-speaking countries

The article deals with the question of studies organization to the conception of the Yena plan in German and Austrian schools. The studies organization of the Yena plan schools is going continual: nursery school (children garden), young pupils, pupils' middle classes, pupils' older classes and youth group. Special feature of studies organization in schools are availability of heterogeneous “stamm-groups”, among they is to different common working groups, level groups and free choice groups. To the special features of studies organization in Yena plan schools of P. Petersen is belong the studying hours for a week. P Petersen had given it the name rhythmical plan.

Key words: studies organization, pupils groups, heterogeneous “stamm-groups”, youth groups, school of Yen plan, pedagogic of P. Peterson, studying hours, rhythmical working plan for a week.